

UOT 338.43; 336.11

İSLAM İQTİSADI SİSTEMİ İLƏ KAPİTALİST İQTİSADI SİSTEMİNİN MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ

Nigar Mahal qızı ƏLƏSGƏROVA,
İN İHETİ, doktorant,

Marketing və koordinasiya şöbəsinin müdiri v.i.e.,
nicar.kazimova@gmail.com

Xülasə

Məqalədə, İslam iqtisadi sistemi ilə kapitalist iqtisadi sistemi araşdırılaraq, bu sistemlər arasındakı əsas fərqlər aydınlaşdırılmışdır. Bəla bir nəticəyə gəlməmişdir ki, digər sistemlərdən fərqli olaraq, həm dövlət, həm də xüsusi mülkiyyəti qəbul edən İslam iqtisadi sisteminin tək məqsədi maddi nemətlər əldə etmək deyil. O, gəlir əldə etməyi, kapital toplamaq hərisliyi, əməyin istismarı, riskli müqavilələr bağlamaq və s kimi xüsusiyyətləri pisləyir, digər sistemlərin çox fiker vermədiyi sosial ədalət prinsipinə, konkret insanların deyil, bütöv cəmiyyətin rifah halının yüksəlməsinə, mənaviyyatının zənginləşməsinə daha çox diqqət ayırır.

Açar sözlər: islam iqtisadi sistemi, kapitalist iqtisadi sistemi, sosial ədalət, mülkiyyət, əxlaq prinsipi.

GİRİŞ

Məlumdur ki, insan cəmiyyəti yarandığı dövrdən indiyə qədər inkişaf səviyyəsinə görə bir-birindən fərqlənir. Bu müxtəlifliyə əsasən dini və iqtisadi amillər təsir edir. Dini amillər insanların mədəni-mənəvi inkişafını, iqtisadi amillər isə maddi nemətlərə olan tələbatlarını ödəmək üçün davranış qaydalarını əsaslandırırlar. İlahi hökmə və əmrələrə əsaslanan İslam dini özündə həm dini, həm də iqtisadi amilləri birləşdirərək insan mənaviyyatının inkişafı üçün iqtisadi prinsiplərdən istifadə yollarını müəyyən etmişdir. Lakin inkarolunmaz faktdır ki, uzun illər keçmiş Sovet ittifaqında, Qərbi Avropada islamı tədqiq edən alimlərin aksəriyyəti xristian əqidəli idi və istər-istəməz bu xristian mövqeyi islami dəyərlərə xələf götürmüş, təhrif olunmuş, islama olan münasibət yüngül, səthi karakter daşıyırdı. Bunun nəticəsində ki, bu gün bir çox müsəlman ölkələrində qərb iqtisadi sistemi fəaliyyət göstərir, qumar, sələmçilik, meyxanalar, ədalətsizlik baş alıb gedir. Uzun illər ölkəmizdə də islam dini özənlib təbliğ edilməyindən bir çox insanlarda dinin insanların geriyə, mövhumatla sürüklədiyi, sivilizasiyanı inkişafdan saxladığı kimi fikirlər formalaşmışdır. Keçmiş SSRİ-də materialist mövqeyinə malik insanlar hesab edirdilər ki, fəaliyyətlərində dini-mənəvi dəyərlər nəzərə alınmamalıdır. Lakin zaman keçdikcə, islam dini özənlib təbliğ olunmağa başladığından sonra onun necə möhtəşəm, çoxistiqamətli, insanların real həyatını tənzimləyən , inkişafı təşviq edən dünyəvi bir sistem olduğu ortaya çıxdı. İslam dini hər cür mifdən uzaq, real həyatla bağlı dünyəvi işlərin mənəvi-əxlaqi dəyərlər prizmasından həyata keçirilməsini təbliğ edir. [1]

İqtisadi sistem nədir?

Hər bir iqtisadi sistemin qarşısında duran əsas vəzifə - məhdud resurslarla cəmiyyətin sonsuz ehtiyaclarını təmin etməyin ən effektiv yolunu tapmaqdır. Müxtəlif iqtisadi sistemlər bir-birindən qarşıya qoyulan problemə yanaşma və onun həlli metodları ilə fərqlənir. İstənilən iqtisadi sistem nə? necə? və kimin üçün? sualına cavab

verməlidir. İnsanların sonsuz tələbatını ödəmək üçün məhdud resurslardan istifadə etmənin çoxlu variantları var və əsas məsələ bu variantlardan ən yaxşısını seçməkdir. Mülkiyyətin hökmran formasından və idarəetmə metodlarından asılı olaraq, iqtisadi sistem – bazar iqtisadiyyatı, inzibati - amirlik sistemi, qarışıq sistem və ənənəvi sistem kimi növləri var. Məqalədə bazar iqtisadiyyatı və inzibati- amirliklə islam iqtisadi sistemi arasındakı fərqlərə baxılacaqdır.

İqtisadi sistemləri müqayisə etməzdən öncə, onların əsas xüsusiyyətlərinə diqqət yetirsək fikrimizcə daha məqsəduyğun olar. Məqalədə əsas diqqət İslam iqtisadiyyatına yönəldiyimiz üçün ilk növbədə onun əsas xüsusiyyətlərini nəzərdən keçirək.

İslam iqtisadi sisteminin mahiyyəti və əsas xüsusiyyətləri

İslam dini güclü və inkişaf etmiş bir iqtisadiyyatı yaratmaqda maraqlıdır. Çünki cəmiyyətin rifah halını və sosial ədaləti yalnız iqtisadi cəhətdən sabit bir dövldə təmin etmək mümkündür. İslam iqtisadi sistemi olduqca qəliz sistemdir, çünki burada iqtisadi anlayışlara mənəvi-əxlaqi münasibətlər hətta qarşıqlı ələməddirlər. İslam iqtisadi sisteminə hər zaman əsas diqqət iqtisadi həyatda insanlar arasındakı münasibətlərə, eyni zamanda iqtisadi münasibətlərə mənəvi-əxlaqi prinsiplərə yönəlməyə ki, onlar da islam cəmiyyətinin inkişafına xidmət etməlidirlər.

Mübaribədən sonrakı illərdə, müstəqillik əldə etmiş bir çox müsəlman ölkələrinin öz iqtisadiyyatlarını inkişaf etdirmək istəyi İslam iqtisadiyyatından da inkişafına təkan verdi. 50-ci illərin sonu 60-cı illərin əvvəllərində bir çox islam institutlarında islam iqtisadi doktrinası, Quran ayələrinin kapitalizm və sosializm təcrübəsi ilə necə uyğunlaşdırılması ilə bağlı müzakirələr aparılmağa başlanmışdır. Bir işdə Pakistan, Misir və Səudiyyə Ərəbistanın ilahiyatçıları xüsusi ilə aktiv fəaliyyət göstərirdilər.[2]

İslam iqtisadiyyatının araşdırılmasında mühüm addımlardan biri kimi 1976-cı ildə Məkkədə keçirilən ilk Millətlərarası İslam Konfransını da qeyd etmək yerinə düşər. 1980-ci ildə bu konfrans materialları ərəb dilində "Əl-İtt-i İslami" adı altında yayılmışdır ki, burada da islam iqtisadiyyatınız xüsusiyyətləri, metodları, faizsiz bəqarçılıq, sosial mənfəət və ədalətli qiymət, sığorta, zəkat və s kimi məsələlər öz əksini tapmışdır. Ümumiyyətlə, 70-80-ci illərdə başlayaraq bir çox ölkələrdə islam iqtisadi modeli araşdırılmağa başlanmışdır. Məsələn, Pakistanda XX əsrin 80-ci illərində islam iqtisadiyyatı xüsusi diqqətlə özənlibilməyə və nəticədə ölkə islam prinsipləri ilə idarə olunmağa başlandı. Bu dövrdə yazılmış əsərlərdən Mühəmməd Nuevayn "İqtisadi ədalətin təməlləri", M.A.Mannanın "İslam və müasir iqtisadi məsələlər" və s qeyd edə bilərik. Türkiyədə 80-ci illərdən başlayaraq islam iqtisadiyyatı araşdırılardan A.O. Günerin "İsraf ekonomisi", prof. Sərvət Armağanın "Ana hatlarıyla İslam ekonomisi" əsərlərini, Azərbaycanca Ə.Zərgərov "İslam iqtisadiyyatı", M.Meybalayev "İslam iqtisadiyyatı", İngiltərədə M.Fahum tərəfindən yazılmış "İslam iqtisadiyyatı" və s əsərləri qeyd etmək olar.

İslam dininin iqtisadi cəhətdən əsas məqsədi sağlamlıq, dinamik, inkişaf edən bir sistem yaratmaqdan ibarətdir. Qəranda bir çox ayələrdə rast gəlmək olur ki, Allah eqostılıyı, həddindən artıq varlanmağı, sərvət toplamağı qadağan edir, xeyirxahlığı, başqaları üçün fədakarlıq etməyi dəstəkləyir. Çünki iqtisadi vəahidlər nə qədər həlal qazanıb-xərcləyərə, xəsislikdən və israfdan uzaq olarsa, həm ayı-ayrı fərdlərini, həm də, bütövlükdə cəmiyyətin rifah halı yüksək olar. İslam iqtisadi sisteminə dövlətin əsas vəzifəsi isə, ədalətin təmin olunması, haqsızlıqın qarşısının alınması, qanun və

intizamın qorunması, ictimai təhlükəsizlik, bazar mexanizminin bütün fərdlərə mənəfətinə xidmət etməsinin təmin etmək və s.-dir.

İslam iqtisadi sisteminin aşağıdakı əsas xarakterik cəhətlərini göstərməklə:

➤ İslam iqtisadi sistemi Quran və hədislərə əsaslanır;

➤ İslam iqtisadi sisteminin inkişafı induktiv düşüncəyə əsaslanmalıdır. Bu analiz metodu ilə irəli sürülən fərziyyəyə və proqnozların haqiqət və ya yalan olduğunu anlamağa imkan verir;

➤ İslam iqtisadi sistemi ədalətlik, vicdan, qərəzsizlik, başqalarını düşünmək və s. kimi etik dəyərlərə əsaslanır və sistemin bütün elementləri bu dəyərlərlə birgə fəaliyyət göstərməlidirlər;

➤ İslam iqtisadiyyatında son nəticə, insanların rifah halı və nəticədə cəmiyyətin mənəfəyi daim diqqət mərkəzindədir;

➤ İslam iqtisadiyyatı mahiyyətcə özümdə kompleks qaydaları birləşdirən intizam normatividir.[3]

Başqa sözlə desək, İslam dininin iqtisadiyyatla bağlı ayaq və hədislərdə qoyduğu qadağa, əmr və tövsiyələr, həmçinin din alimlərinin Quranə əsaslanaraq irəli sürdüyl qanunları cəmləşdirsək İslam iqtisadi sistemi nəzari olaraq ortaya çıxmış olur. İslam iqtisadiyyatının əsasları və strukturu demək olar ki, Qurani-Kərimdə verilmişdir. Çünki, iqtisadiyyatın müstəqil elm kimi ayrılıb formalaşdıqdan sonra istifadə etdiyi bir çox terminlər ayələrdə açıq və dolaylı olaraq işlənmişdir. Başqa sözlə, İslam iqtisadiyyatı islam hüququnun qayda və prinsiplərinə əsaslanaraq təsərrüfatın idarə olunması sistemi kimi də xarakterizə oluna bilər.

M.N. Siddiqinin fikirlərinə əsasən islam iqtisadi sisteminin əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

✓ hər bir insanın qida, geyim, yaşayış yeri, səhiyyə və təhsil kimi əsas ehtiyaclarının ödənilməsi;

✓ istisnasız olaraq hər kəsə bərabər imkanların təmin edilməsi;

✓ sərvətin müəyyən qrup insanlarada cəmləşməsinin, nemətlərin və gəlirin ədalətliş bölünməsinin qarşısının alınması;

✓ hər kəsə mənəvi kamilliyə nail olmaq üçün imkanların verilməsi;

✓ bütün bunları təmin etmək üçün sabitliyə və iqtisadi artıma nail olmaq.

Beləliklə, islam iqtisadiyyatının vəzifələrinə nəzarət yetirdikdə görürük ki, burada mənəvi-əxlaqi məsələlərə daha çox üstünlük verilsə də, maddi və mənəvi nemətlər arasında fərq qoyulmur. Belə ki, insanların bütün cəhdləri (maddi, sosial, təhsil, elmi və s. sahədə) İslamın dəyərlər sistemində uyğundur, o, xarakter baxımdan əldə mənəvi hesab olunur. Təbii ki, insan özü, ailəsinin, cəmiyyətin maddi vəziyyətini yaxşılaşdırmaq üçün çalışmalıdır. Lakin bu fəaliyyət onun özüni mənəvi və sosial vəzifələrini (yəni ədalət, namaz, oruc, zəkat və s.) yerinə yetirməsinə mane olmamalıdır. Yəni bu sistemdə ideal davranış özüni təcrid etmək deyil, sadəcə öz maraqlarına cəmiyyətin maraqları prizmasından baxmaq və fəaliyyətində mənəvi dəyərləri rəhbər tutmaqdır. Beləliklə, islam iqtisadi sistemi öz məqsədinə nail olmaq üçün fərdləri ideal davranmağa təşviq edir. Təbii ki, buna zorla, məcbur etməklə nail olmaq olmaz. Buna görə də, İslam dini mənəvi dəyərlərə əsaslanan stimullaşdırıcı tədbirlər, sosial-iqtisadi islahatlar, dövlətin məqsədyönlü fəaliyyəti və s. vasitəsi ilə əlverişli mühit yaratmağa çalışır.

Kapitalist iqtisadi sisteminin mahiyyəti və əsas xüsusiyyətləri

Kapitalist (bazar iqtisadiyyatı) iqtisadi sistemində xüsusi mülkiyyət hökm sürür və qoralar mülkiyyət sahibi tərəfindən bazar mexanizminə uyğun şəkildə verilir. Bu

sistem haqqında ilk dəfə A.Smit düşünüb: "Xalqların sərvəti" adlı kitabında belə qeyd etdi: iqtisadi sistem yalnız bazar rəqabəti şəraitində və dövlət müdaxiləsi olmadan effektiv ola bilər. Bazar iqtisadi sisteminin danşın zaman onun iki tipini fərqləndirmək lazımdır: azad rəqabətli bazar iqtisadiyyatı (xalis kapitalizm) və müasir bazar iqtisadiyyatı. Xalis kapitalizm XVIII əsrdə yaranıb və XX əsrin ilk onilliyinə qədər davam etmişdir. Bu tipin əsas xarakterik cəhəti xüsusi mülkiyyət, azad rəqabət, dövlətin heç nəyə müdaxilə etməməsi, bazar mexanizmi və çoxlu sayda sərbəst alıcı və satıcıdır. Bazarda qiymət tələb və təklifin təsiri altında formalaşır və istehsalçı tələb çox olan istənilən məhsulu istehsal etməkdə azaddır. Lakin reallıqda heç zaman tam azad rəqabətli bazar iqtisadiyyatı mövcud deyil. Çünki hər zaman dövlət cəmiyyətdə işsizliyin, inflyasiyanın qarşısını almaq üçün bu və ya digər dərəcədə müdaxilə edir və kimin üçün? sualına cavab verilməsində dövlət mühüm rol oynayır. Beləliklə, XX əsrin 20-ci illərindən başlayaraq təkamül noticesində xalis kapitalizm (və ya azad rəqabətli bazar iqtisadiyyatı) müasir bazar iqtisadiyyatına (müasir kapitalizmə) çevrildi. Onun əsas xüsusiyyətləri – müxtəlif mülkiyyət formalarının mövcudluğu (xüsusi mülkiyyət yəni də əsas olaraq qalır); güclü sənəyə və sosial infrastrukturun yaranması sürətləndirən elmi-texniki inqilabın yayılması; milli iqtisadiyyatın və sosial səhənin inkişafına dövlət dəstəyidir. Müasir bazar iqtisadiyyatının müxtəlif inkişaf modelləri vardır ki, bunlardan da xüsusi ilə Yaponiya, Amerika, İsveç və Almaniya modellərini qeyd etmək yerinə düşərdi. Bazar iqtisadiyyatının əsas xüsusiyyəti kimi aşağıdakıları göstərməklə:

- istehsalçıların tam sərbəstliyi – yəni istehsalçı sərbəst şəkildə hansı məhsulu, hansı miqdarda istehsal edəcəyinə, kimə satacağına qərar verir;
- istehlakçıların sərbəstliyi;
- minimum dövlət müdaxiləsi;
- insanlar əldə etdikləri gəliri sərbəst istifadə edə bildikləri üçün bu da onların fəaliyyət göstərmələrinə əlavə stimulyerdir. Bu da öz növbəsində bazar iqtisadi sistemində dinamikliyi, canlılığı, elastikliyi verir.

Kapitalist iqtisadi sisteminin çatışmayan cəhətlərindən isə – cəmiyyətdə bərabərsizliyin artması, yoxsulluq, inhisarların yaranması, iqtisadiyyatın qeyri-sabitliyi, təbiətə, cəmiyyətə vəərbə bələyici zərərlərə qarşı biganəlik və s. göstərməklə.

Müqayisəli təhlil

Beləliklə, iqtisadi sistemlərin əsas xüsusiyyətlərindən də göründüyü kimi, İslam iqtisadiyyatı ilə Qərb iqtisadi sistemi arasında açıq-aydın fərq var. M.N.Siddiqinin sözlərinə əsasən, Qərbin müxtəlif iqtisadi metodologiyaların 3 oxsar cəhəti var:

- insanlar əsasən öz maraqlarını düşüncə və davranışları rəasionaldır
- onun əsas məqsədi daha çox mənfəət əldə etməkdir
- hər bir insanın maddi vəziyyətini yaxşılaşdırmaq imkanı var və özünə daha yaxşı olduğunu ayırd etmək üçün bilik və bacarıqları sahibdir.

İqtisadi sistemlərə əsas nəzarət saldıqda onlar arasında fərqli və oxşar cəhətləri aydın şəkildə görmək olar. Qeyd etdiyimiz göstəriciləri ümumiləşdirib aşağıdakı fərqli və oxşar cəhətləri göstərməklə:

- ilk növbədə onu qeyd etməliyik ki, islam iqtisadi sistemi digər sistemlərdən fərqli olaraq bütün bəşəriyyətə yönəlməlidir, onun konkret məkanı yoxdur;
- yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi islam iqtisadi sistemi digər sistemlərdən fərqli olaraq Quran və Sünənəyə əsaslandığı üçün insanların maraqlarına uyğun şəkildə dəyişdirilə bilər;

– islam iqtisadi sistemi insanlar tərəfindən yaradılan sistemlərdən fərqli olaraq insanların tək maddi deyil, eyni zamanda mənəvi ehtiyaclarının təmin olunmasına, əxlaq-dəyər normalalarına, sosial ədalət məsələlərinə xüsusi diqqət yetirir. Lakin bu o demək deyil ki, burada bazar və qiymətin rolu inkar edilir. Əksinə resursların bəhəşdürülməsi və istifadəsinin iqtigat monəvi süğəcddən keçirməklə bazar mexanizmini tamamlayır. Birinci monəvi süzəg insanları süürünə təsir etməklə onların sonsuz tələbat şkalasını dəyişməklə bu problemi həll etməkdir. İkinci, qiymət süğəcddir ki, bu da bazar tarazlığının qorunmasına effektiv təsir edir. Ümumiyyətlə, monəvi filtr ənənəvi iqtisadi sistemlərin başa düşdüyü kimi şəxsi və ictimai maraqlar arasında harmoniya, ahəng yaratmağa çalışır. Əslində monəvi filtr, fərdi istəklərin dəyişdirilməsi, gərəksiz resurs sərfini minimuma endirmək və ya aradan qaldırmaqla harmoniya yaradaraq məqsədə nail olmağa çalışır;

– islam iqtisadi modeli alternativ sistem kimi görünən bəzi tədqiqatçılar hesab edirlər ki, bu sistem xüsusi mülkiyyətin kapitalizmdəki kimi tam mütləqləşdirilməsi ilə sosializmdəki kimi tam inkarı arasında orta nöqtəni tapıb. İslam dini də kapitalist iqtisadi sistemi kimi həm şəxsi mülkiyyəti, həm də sosialist iqtisadi sistemi kimi dövlət və kooperativ mülkiyyəti qəbul edir. Lakin burada mülkiyyətə Allah tərəfindən verilmiş və onun qoyduğu qaydalar çərçivəsində istifadəsinə icazə verən hüquq kimi baxılır. Şəriətə əsasən hər şey Allahın məxsusudur və insan isə onu idarə edən etibarlı şəxs kimi çıxış edir. İslam dinində mülkiyyətə iki qrupa ayrılır: şəxsi və ictimai mülkiyyət. İslam dini şəxsi mülkiyyətə məhdudiyyətlər qoymur, sadəcə halal və qanuni yolla əldə olunmasını dəstəkləyir. Təbii resurslar isə ictimai mülkiyyət hesab olunur və hər kəsin ondan istifadə etmək, fayda götürmək hüququ vardır. Təbii resurslar heç kimin şəxsi mülkiyyəti ola bilməz. Dövlətin vəzifəsidir ki, bu nemətlərdən (məsələn neft və qaz və.s satışından) əldə olunan gəliri cəmiyyətin mənəfeyinin, rifah halının yüksəldilməsinə sərf etsin;

– kapitalist iqtisadi sistemi fərdiyyəti dəstəkləyir. Hesab olunur ki, hər bir insanın əsasən maddi nemətlərin istəkləki kimi başa düşülmə "xəsbəxtliyə" nail olma hüququ vardır və bunun üçün istənilən üsuldən istifadə edə bilər. Başqa sözlə, kapitalizmin iqtisadi siyasəti varlığını daha varlı, kasıbı isə daha kasıb etməkdir. Onun əxlaqi prinsipi isə sənə daxil olmayan hər şeyi şükərdəndən gəlir. Çünki burada qaydalar insanların tərəfindən, onların maraqlarına uyğun şəkildə yazılır. İslam iqtisadi modeli də buna görə hesab edir ki, cəmiyyətdəki aqlı, yoxsulluğun səbəbi resurs çatışmazlığı deyil, qanun və qaydaların insanlar tərəfindən yaradılmasıdır. Lakin İslam iqtisadi modeli şəriət qanunlarına əsaslanaraq üçün konkret insanların maraqlarına xidmət etmir, onun əsas məqsədi bütün cəmiyyətdə rifah halını yüksəltməkdir, hər kəsə bərabər imkan yaratmaqdır.

– bundan başqa İslam iqtisadi modelində digər sistemlərin fikir vermədiyi həlləliq prinsipi xüsusi fikir verilir. Quranda da bu barədə bir çox ayələrə rast gəlmək olar;

– digər vacib fərqləndirici məqam faizdir, fond bazarının qadağan olunmasıdır. İslam iqtisadi modelinə görə puldan pul yararlanmalıdır. Gəlir yalnız müəyyən zohmətin, fəaliyyətin nəticəsində əldə olunmalıdır. Bu barədə Quranda Bəqərə surəsi 217-219-cu ayələrdə aydın şəkildə deyir olmur: "Sələm (müamila, faiz) yeyənlər (qiyamət günü) qəbirlərindən ancaq Şeytan toxumunu (sən vurmus dəli) kimi qalxarlar. Bunların belə olmaları: "Alış-veriş də sələm kimi bir şeydir!" – dedikləri üzündəndir. Halbuki, Allah alış-verişə halal, sələm (faiz) almağı isə haram (qadağan) etmişdir";

– islam iqtisadi modeli də kapitalist iqtisadi sistemi kimi ticarəti, sahibkarlıq fəaliyyətini dəstəkləyir, lakin burada qeyd olunur ki, ticarət fəaliyyəti şəriətə uyğun olmalıdır;

– eyni zamanda, digər iqtisadi sistemlərdə insanlar istədikləri fəaliyyət növü ilə məşğul ola bilərlər. Lakin islam iqtisadiyyatında cəmiyyətə zərər verən fəaliyyət sahələri, məsələn, qumar, içki, tütün istehsalı və satışı, silah-sursat istehsalı, donuzçuluq və.s ciddi şəkildə qadağan olunur. Bəqərə surəsinin 219-cu ayəsində isə qeyd olunur ki, "(Ya Rəsulüm!) Səndən içki və qumar (meysir haqqında sual edənlərə) söylə: "Onlarda həm böyük günah, həm də insanlar üçün mənəfi (dünya mənəfiəti) vardır. Lakin günahları mənəfiətlərdən daha böyükdür!" (Allah yolunda) nəyi paylamalı olduqularını soruşanda isə de: "Ehtiyacınızdan artıq qalmanı (məhtaqlara paylayın)!" Allah sizə Öz ayələrini bu cür bildirir ki, bəlkə, fikirləşsəsiniz."

Beləliklə, yuxarıda qeyd etdiklərimizi ümumiləşdirib deyə bilərik ki, İslam iqtisadi modeli də, bazar iqtisadi sistemi kimi gəlir əldə etməyi, təşəbbüsçürlüyü, investisiya qoymağı, şəxsi mülkiyyəti qorumağı və.s dəstəkləmə də, faiz almaq, daima kapital toplamaq hərisliyi, əməyin istismarı, riskli müqavilələr bağlamaq və.s kimi xüsusiyyətləri qadağan etməsi ilə bu iqtisadi sistemdən tamamilə fərqlənir.

NƏTİCƏ

Hər bir iqtisadi sistemin özünün müsbət və çatışmayan cəhətləri var. Lakin digər sistemlərdən fərqli olaraq, İslam iqtisadi sisteminin tək məqsədi maddi nemətlər əldə etmək deyil. İslam iqtisadi sistemi sosial ədalət prinsipi, cəmiyyətin hər bir üzvünün rifah halına digər sistemlərdən daha çox diqqət ayırır. Qurani-Kərimin bir çox ayələrində insanlar ədalətli olmağa, xeyir işlər görməyə, zəkat verməyə, kasıb-xəstə insanlara yardım etməyə çağırır. Həmçinin, islam iqtisadi sistemi digər sistemlərin çox fikir vermədiyi məsələləri: qumarı, cəmiyyətə ziyan verən istehsal sahələrini qadağan etməklə insanların mənəviyyatlarının zənginləşməsinə və bununla da cəmiyyətdəki bir çox mənfi halların qarşısını almağı qarşısına məqsəd qoyub. Müsəlman tədqiqatçıların fikirlərinə görə İslam iqtisadi sistemi digər iqtisadi sistemlərinə xas olan çatışmayan cəhətləri aradan qaldırır. Bu sistem həm xüsusi, həm də dövlət mülkiyyətinə qəbul etməklə, məhdudlaşdırılmış fəaliyyətin əsası kimi əməyi görür. İslam iqtisadiyyatında puldan pul yararlanır, gəlir əldə etmək üçün əmək sərf etmək lazımdır.

İslam dininin sosial-iqtisadi sistemi insanların tərəfindən yaradılmış iqtisadi sistemlərdən fərqli olaraq hesab edir ki, insanların mənəvi tələbatların təmin edilmədən tam məmnunluq hissina nail olmaq olmaz. İslam dini insanların əsas ehtiyacları ilə lüks həyatı fərqləndiriyi üçün bu sistemdə resurs çatışmazlığı problemi yoxdur. Allahın bəxş etdiyi nemətlər bütün insanların tələbatını ödəməyə yetərlidir. Əslində cəmiyyətdə mövcud olan aqlı, yoxsulluq, iqtisadi gərilik yəni səbabi ehtiyatların azlığı deyil, insanların tərəfindən yaradılan ədalətsiz sistemlər, qanunlar və nəticədə resursların qeyri-bərabər şəkildə bölüşdürülməsidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Meybalayev M.H. İslam iqtisadiyyatı. Bakı, 2004
2. Шапра М.У. What is Islamic Economics?
3. Гибадуллин М.З., Вахитова Т.М. Основы исламской экономики: теория и практика хозяйствования. Казань, 2009
4. Жданов Н.В. Исламская концепция миропорядка. Москва, 1991

5. Харон С. Исламские финансы и банковская система (философия, принципы и практика), Казань, 2012

АВНТЕЛЬНОЙ АНАЛИЗ ИСЛАМСКОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ И КАПИТАЛИСТИЧЕСКОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ

Нигяр Махал кызы АЛЕСКЕРОВА

Резюме

В статье исследуя исламскую экономическую систему и капиталистическую экономическую систему определяются основные различия между этими системами. В результате пришли к выводу, что в отличие от других систем, получение материальных благ не является единственной целью исламской экономической системы, которая признает как государственную, так и частную собственность. Несмотря на то, что он поддерживает получение дохода, инициативность, личную собственность, он осуждает такие черты, как проценты, постоянного накопления капитала, эксплуатация труда, рискованные контракты и уделяет больше внимания принципу социальной справедливости, обогащению духовности, повышению благосостояния не конкретных людей, а всего общества.

Ключевые слова: исламская экономическая система, капиталистическая экономическая система, социальная справедливость

COMPARATIVE ANALYSIS ON ISLAMIC AND CAPITALIST ECONOMIC SYSTEMS

Nigar Mahal ALESKEROVA

Abstract

The article examines the islamic economic system and the capitalist economy and provides the main differences between these systems. As a result, the conclusion is that, unlike other systems, obtaining material wealth is not the only goal of the islamic economic system, which accepts both state and private property. Despite the fact that it supports income generation, initiative, personal property, it also criticizes such features as interest, constant accumulation of capital, labor exploitation, risky contracts and pays more attention to the principle of social justice, enriching spirituality, and improving the well-being of not specific people, but the whole society

Key words: islamic economic system, capitalist economic system, social justice